

ZEKİ Z. KIRMIZI OKUMALARI:
BİR OKURUN OKUMA NOTLARI
(*Mektup*)

Yazan *Yalnız İnsan*

2019

Sevgili Zeki Z. Kırmızı, doğru büyüğüm, haftalardır kütüphanenizde kitaplarınızı karıştırıyorum, beni hiç mi fark etmediniz? Birkaçını da çaldım üstelik: biliyorsunuz kitap hırsızıyım ben, sabıkam kabarık.

Okumalarınız nihayet bitti. Sizin okurluğunuz pek çok insanın okurluğuna haddini bildirecek cinsten. Yalnız okura değil, yazara da. En zor olanı da sizin okurunuz olmak zaten. Sorumluluk bilinciniz, sorumluluk duygularınız var. Her şeyden önce saygınız var yazı'ya, yazın'a, yazar'a, okur'a.

Kitaplarla, genel olarak okurluk ve yazarlık ile ilgili ne kadar büyük kaygılar taşıdığımı biliyorsunuz. Size geçen sene şunları yazdığımı hatırlıyorum:

“İnsan kendi kitaplığının gönüllü tutsağı da değil midir aynı zamanda? Ben bunu istiyor muyum henüz emin değilim. Bu konuda direnmek elimde olan bir şey mi onu da bilmiyorum. Ama dışarıda yanıma içinde birkaç kitap ve defterden oluşan çantamı almadığım ve elimi kolumu sallayarak dolaşmanın keyfini çıkardığım nadir zamanlarda özgürlük hissinden keyif aldığım oluyor, sonra, çok geçmeden kocaman, büyük bir boşluğun içinde ilerlediğimi hissetmeye başlıyorum yine.”

En son Rimbaud üzerine yazarak (kaotikbenlik.blogspot.com/2018/11/rimbaud) bu kaygı ve endişelerin üzerine gitmiştim biraz da. Sizse bir ömür harcamışsınız okurluk yaşamınıza, işte, kendi kitaplığının gönüllü tutsağı olmuş bir büyük okur var karşımda.

Etkin bir şekilde okumaya lisede başlıyorsunuz. Sık sık 60'lardan, lise yıllarınızdan, Urfa'da, Naci İpek'in Özlem Kitabevi'nden bahsediyorsunuz. Balzac'ı, Flaubert'i, Faulkner'i, Caldwell'i, Stendhal'i, Dickens'ı, Thomas Mann'i lise yıllarında okumuş, tanımışsınız. Ortaokul'da tanışmışsınız Nazım'la. Emily Bronte'nin Uğultulu Tepeler'ini sizi siz yapan okumalardan sayıyorsunuz. Sizdeki bu erken gelişmiş okuma bilinci nereden diye de ben sormak istiyorum şimdi. Biz lisede neler okurduk bir bilseniz.

Yine lise yıllarından bir okuma: Flaubert'in Ermiş Antonious ve Şeytan'ı kırk yıl sonra tekrar elinizde.

“Çok heyecanlanmış, büyülenmiş, gençlik sorgulamalarının vahasını bulmuştum bu anlatıda sanki. Demek ki fena halde bir arayış içerisindeymişim. Hatta o zaman yazdığımı anımsadığım bir öykü-şiir demek Flaubert etkileriyle yazılmış. İnanç hesaplaşması içindeydim. On beş yıllık yaşamımın en üst hesaplaşmasını yapıyordum.”

Bir başkası, Kızıl ile Kara. *“ Kırmızı ve Siyah ile buluşmamı 15 – 16 yaşlarında bir ayinsel okuma olarak anımsadım ve içimde yaşamım boyu taşıdım.”*

Sizin okurluk yaşamınız, okuma tutkunuz, kitaplara olan inancınız ve sevginiz bütün kaygılarımı silip süpürdü. Bütün bu sevgiye, birikime, emeğe, özene, duyarlığa hayran kalmamak elde değil. Bana büyük bir kılavuzluk yapacak okurluğunuz. Okuma notlarınız aynı zamanda bir okurluk dersi, okurluk okulu. Bana da okuma bilincini ve dil bilincini aşıladılar. Ne kadar da gerisindeyim Türkçe yazınımızın,

dünya edebiyatı cumhuriyetinin ne kadar uzağında bir vatandaş, bir arpa boyu yol anca almışım, ne kadar çok katedecek yolum varmış daha.

Okurluk üzerine, kişisel okurluk yaşamınız üzerine bir okur kitabı yazmalısınız Sevgili Zeki Bey, yazılarınızın birinde söz ediyorsunuz da böyle bir tasarıdan:

“Ülkemizde okurluğun tarihini, bir manifesto, okur manifestosu biçiminde yazma düşüncesi. Okurun çilesi yazarıkinden az olmamıştır. Türkiye okur deneyiminin, gerçekte çilemin dökümünü yapmaya. İlginç, öğretici bir tanıklık olacaktır bu.” Yazara verilen kıymeti ve değeri yazardan alıp okura verebilecek yegane insanlardansınız.

TÜRK EDEBİYATI

İlginç, 2000’li yıllarda okuyorsunuz **Oğuz Atay**’ı. “30 yıllık bir gecikmeyle.” Urfa’daki lise yıllarınızla, 2000’li yıllardan başlayan okuma notlarınız arasında bir büyük boşluk var zaten. Ne seksenlere ne de doksanlı yıllara dair bir değini hatırlıyorum. Oğuz Atay okur okumaz çarpmış sizi. Onu dünya çapında bir yazar saymış, Tutunamayanlar’ı Ulyses’in yanına koymuş, Swift’le, Sterne’le karşılaştırılabilecek kerte büyük bir kitap saymışsınız. *“Kalan yaşamımın başucu kitabıdır bu kitap ve kafamla birlikte her yerde olacak, tıpkı Moby Dick, Don Quijote gibi. Bu roman benim öykümdü, Oğuz Atay’ın da, bizim gibilerin...”* Tüm Atay yapıtını Kafka’nın Değişim’i altından toplayabiliriz diyor ve soruyorsunuz: *Atay’ın esini Karasu mu? Atay Leyla Erbil’e neler borçlu? “Oğuz Atay özgün bir yazar mı?” “Türk ve Dünya yazınının da hangi etkileri taşımış, kime, neyi borçlu?” “Oğuz Atay’ınki bir Cumhuriyet hesaplaşması mı?” “Kemal Tahir’le ilişkisi organik mi yapay mı?” “Oğuz Atay geleneği arkasından gelen yazınımızı kimler üzerinden, nasıl etkiledi?” “Oğuz Atay modernist mi postmodernist mi” Oğuz Atay’ın Atılğan’la yazınsal ilişkisi ne olabilir?”*

Beni edebiyatın tam ortasına bırakıp gittiğiniz bu ve benzer soru ve düşüncelerle dolu yazılarınız.

Yaşam arkadaşınız saydığınız iki ismi, Oğuz Atay ve Karasu kitaplarını yan yana diziyor, Türkçe’yi yarattığı için sırtını Dağlarca kitaplarına yaslıyorsunuz. Büyük bir dil deneyimiydi demişsiniz Karasu okumalarınıza. Ben **Bilge Karasu**’nun bir öyküsünü, şimdi hangisi hatırlamıyorum, ilk kez yayınlandığı Türk Dili Dergisinin sayfaları arasında okumuş, etkilenmiş ve çok sevmişim. Keza aynı sayfalar arasında okuduğum Çeşitlemeli Korku isimli şiiri de ara sıra açıp okunacak şiirlerden sayarım. Sizin yaptığınız gibi toplu bir Karasu okumasına girişeceğim yakın zamanda.

Bir erkek olarak pek çok kadına sahiptiniz: **Nezihe Meriç** en büyük aşkınız, gönlünüzün nobeli onda. Ölümü sizi derinden yaralamış. Bir doruk dil, bir dil devrimcisi olarak selamladığınız **Leyla Erbil**’le de büyük bir aşk yaşamışsınız, **Sevim Burak**’la Yanık Saraylar’la başlıyor ilişkiniz, Afrika Dansı ile sürüyor. **Fürüzan**, onunla yaşadığınız aşk da büyük olmuş, **Ayfer Tunç**’a Ömür Diyorlar Buna romanını okuduktan sonra cesaretinizi toplayıp bir mektup yazıyorsunuz. “Benden beklenmeyecek birçok şeyi yapar oldum. Hoşuma gittiği için. Artık kendim için yaşayabilirim gibi geliyor bana.” **Tomris Uyar** son aşkınız, yazı eceniz. Siz onun “yazma işini sancılı, kutsal kılan, aşka dönüştüren” okurusunuz. Kadınlarla ilişkileriniz saymakla bitmez. Sevgi Soysal, İnci Aral, Adalet Ağaoğlu, Gülten Akın... **Tezer Özlü** ile beraberliğinizse kısa sürüyor. Anlaşamadınız belli ki. Her zaman platonik olarak kalacak aşkınızsa **Türkan Şoray**.

Yerelde kalan isimleri, yeni çıkan öykü ve romanları okuyor, Türk edebiyatını güncelde de takip ediyorsunuz. Başlarda listeler yapıyordunuz. Beğendiğiniz, beğenmediğiniz, az ya da çok beğendiğiniz öyküler; şiirlere ve şairlere gelince, izlenmesi gerekenler, izlense iyi olacak olanlar, kesin izlenmesi gerekenler. **Türk yazını**ndansa beklentileriniz düşük. Zadie Smith üzerine yazınızda *“Türkiye’de hiçbir sanatçı yapıtını Anglo-Sakson ve Latin yazını ürünleriyle yan yana getirmediğçe kostaklanıp durmasın.”* demişsiniz.

Şiir okumak da zor, *“inceltirilmiş, geliştirilmiş bir yetenek, çokça emek gerektirir.”* yazmak da *“yazılacaksa Dağlarca gibi, Süreya gibi, Nazım gibi yazılmalı”*

Öykü, *“benim bugün öykü yazan birinden beklediğim ölçüt şudur: Ahmet Hamdi Tanpınar’ın öyküsünü aşmak.”* *“Leyla Erbil’i, Nezihe Meriç’i görmezden gelebilir miyiz? Sevgi Soysal’ı, Ağaoğlu’nu, İnci Aral’ı vb. Bunlar orada durduğu sürece içerikte ve biçimde aşılmayı bekliyorlar demektir. Bu hesaplaşmayı yapmamış, daha iyisini ortaya koymamışsa bir yeni yazar bence okunmaya değer.”*

Roman yazmak: *“Yazma yeteneği, düşlem, duyarlık, kavrayış, keskin birikim ve bu birikimin ustalıklı kullanılabilesini gerektirir.”* Kötü romanlar için Fethi Naci’nin bir sözünü yineliyorsunuz birkaç yerde: *“Türkiye’de ne denli futbol varsa o denli roman vardır.”* Türkçe’mizin doruklarından biri, en büyük yazarlarımızdan saydığınız Tahsin Yücel’in **Yalan** romanına sıkça atıfta bulunuyorsunuz.

Sıklıkla yakındığınız bir başka konuya: *“Yazınımızın en büyük eksiği karşılaştırmalı bir tarihinin olmayışı”*

Kadın öykücüleriniz, erkek şairleriniz var. **Birhan Keskin** de onlardan biri. İsmi bir kenara not ediyorum. **Küçük İskender** okuyorsunuz, ben okur, okuyabilir miyim bilmiyorum: *“Bir soru sormak istiyorum kendime: son şiiri olarak kendine kıyar mı?”* Sanmam. İsmi sıkça Enis Batur’dan işittiğim *Fazıl Hüsnü Dağlarca*’yı sizin aktardığınız şiirleriyle ilk kez okumuş oldum ve Çocuk ve Allah’tan çok etkilendim. **Çocuk ve Allah**’ı okuyarak başlayacağım Dağlarca okumama bir gün.

Hemen hiç **Enis Batur** okumamışsınız, son okuduğunuz A Cappella şiir kitabını saymazsak ismine yalnızca birkaç şiir yıllığına rastladım. İyi de yapmışsınız aslına bakarsanız, zaten yüzü geçen kitapları içinden okunacak kitabı üçtür, beştir. **Aruoba** da okumamışsınız mesela, ilk karşılaşmada (Benlik) sevememiş, alışamamışsınız. Ama bir talihsizlik yaşanmış bana kalırsa.

Başlarda **Orhan Pamuk**’a karşı hayli serttiniz, haksızlık diyorsunuz; çok daha iyi yazarlarımız var ve sindirilmesi Pamuk’tan kaynaklanıyor. *“Sahte”, “Yapay”, “özgürleştiren bir yazar değil”, “üzerinde durmaya değer”* İstanbul kitabı. *“Bir çalıntı kitap” “Pamuk bu kitabı kendinden bile çalmıştır” “Orhan Pamuk Pazarlama A.Ş.” “Önce ne olunmalı bilmiyorum yazar mı, adam mı?”*

Her yeni romanıyla Orhan Pamuk okumalarınız tekrar çıktı karşıma. *“Dili berbat, Türkçe zevksiz” “sevgisiz bir Türkçe” “Türkçe’ye saygı duyduğunu söylemek zor.”* Devamında buraya almadan edemeyeceğim bir tavsiye geliyor:

“Eline geçen her metinde (ne olursa olsun), dile kötü davranılıyorsa, gereken en az özen dahi gösterilmiyorsa, onunla işini bitir, uzatma. Zaman bundan değerlidir. Zaman sana dil üzerinden, dil duygusuyla gelir, kendini verir. Boşuna tüketme onu.”

Sevgisiz Türkçe deyişiniz hoşuma gitti. Ben Orhan Pamuk’u iyi ya da kötü bir yazar olduğundan ziyade, kendi deyimiyle bir yazarda olması gereken saflığı onda bulduğum, bir yazı insanı olduğuna inandığım için sevmiş ve saygı duymuşumdur. Sonradan siz de benzer bir sebepten yumuşamışsınız gerçi. *“Kara Kitap üzerinde durmaya değer”* görünüyor, *“Yeni Hayat’ı en ileri anlatısı”* sayıyorsunuz. Ama soruyorsunuz da haklı olarak: *“Pamuk, Faulkner’in ilk romanının neresinde?”*

Orhan Kemal okurluğunuz, lise yıllarına uzanan okumalardan biri. Varlık yayınlarının cep kitaplar serisinden çıkan Ekmek Kavgası kırk yıl sonra yine elleriniz arasında.

“Yoksulluğun acı gerçeğine tanıklıkla perişan olan, yazısını davasına adayan şu 40 kuşağı, selamlıyorum hepsini, ellerinden öpüyorum.”

Orhan Kemal’i sizin gibi iyi ya da kötü olsun, “satır satır”, “noktasına virgülüne” okur muyum, sizin gibi vefakar bir okur olur muyum; sizin gözünüzde onlar kötü de yazsalar iyi de yazsalar, yazdıkları yazıdan, yazından daha önemliydi. Gerçek bir aydın olarak selamladığınız Aziz Nesin’i okur muyum? “Aziz Nesin yazdıklarından daha önemlidir” Toplu okumalarınız, Adivar’ı, Esendal’ı, Ömer Seyfettin’i, Güntekin’i, Karaosmanoğlu’nu okur muyum? Bekir Yıldız’ı, Osman Şahin’i, Ümit Kaftancıoğlu’nu okur muyum? Sanırım bu yazarları okuyacak fırsatı bulamayacağım. Ben kendimi başka bir kuşağın ve tinin çocuğu gibi hissediyorum. Ama Osman Şahin çalışmanızı nasıl da özenle, titizlikle, emek vererek hazırlamışsınız söylemeden geçmeyeyim.

DÜNYA EDEBİYATI

Siz aynı zamanda Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti vatandaşıdır.

Büyük **Tolstoy** okumanız ile başlayayım. **Anna Karenina** ile. Okur tepkinizi buraya almadan edemeyeceğim:

“Bir yandan derin duygusal çalkalanmalar içerisindeyim, bir yandan da böyle bir yapıyla bir kez daha yüzleşmekten gelen inanılmaz mutluluğu yaşıyorum. Kitabı okuduğumu değil, içtiğimi söyleyebilirim.”

Tolstoy ismini **Camus**’dan sık sık işitmiş, defterlerinde Sisifos’a kaynaklık eden düşüncelerini okumuştum. Camus’daki anlam arayışı, intihar düşüncesi ve mutluluk kaynakları Tolstoy ile örtüşüyor. Sizin okuma notlarınızda bir kez daha karşı karşıya geldim benzer soru ve sancılarla:

“Bugün yaptığım, yarın yapacağım şeyin sonucu ne olacak? Bütün hayatımın sonucu ne olacak? Niçin yaşıyorum? Niçin arzuluyorum? Niçin çalışıyorum? Hayatımda kaçınılmaz ölümle yok olmayacak bir anlam var mıdır?”

“Kendini öldürmüyorsan bir bildiğin olmalı?”

Tolstoy okumalarınızla Tolstoy'daki vaizi ve büyük felsefeciyi görmüş oldum. Şehvet duygularının baskın olduğu kösnül de bir karakteri varmış. Günlüğünü başlıklar halinde (kadınlar aşk, kıskançlık, din, cinsellik, beden, kaçış, intihar, yaşam, ölüm vb.) ayırmış, düşüncelerinin ayrıntılı, titiz bir dökümünü yapmışsınız.

İki parçayı ben de şuraya iliştiyorum:

29 Haziran 1893: "Eğer yazarsanız bunun doğrudan bir avantajı olmasa bile en azından sizi çalışmaya alıştıırır ve tarzınızı biçimlendirir. Ama eğer yazmazsanız, dikkatiniz dağılır ve aptalca şeyler yaparsınız."

3 Ekim 1865: "Hevesim kırılıyor. Okuma ve hayal görme tutkumu engellemeliyim. Bu güçlerimi yazmak için kullanmalı, onların yerine fiziksel çalışmayı koymalıyım."

Romanlarından aktardığınız uzun alıntılardaki yazı tadı iştahımı kabarttı.

Dikkatimi çeken bir başka şey de Tolstoy'un görsel temelli (sinemetografik) tekniğine değinmeniz: *"Eisenstein poetikasının kaynakları gibi de görüyorum Tolstoy'u".* Diriliş'te: *"Sanıkların kimlik saptamalarının yapıldığı sahnede anlatıcı-gözün salondaki hızlı devinimi, yakınsama, iraksaması, devingen kamera göz (Dziga Vertov)"*

Sinemayı iyi biliyorsunuz, iyi bir sinema seyircisisiniz aynı zamanda, yazılarınızda sıklıkla yönetmen ve film isimleri ile karşılaştım: Bergman, Kurosawa, Fassbinder, Haneke, Trier, Kustorica, Angelopoulos vb. isimler göndermelerle karşıma çıktı. Altman'ın Short Cut filmine de sizinle uzandım bu okumalardan sonra.

Hem Romain Rolland, hem Bahtin kitabını, Zweig'in Tolstoy'unu, Lenin'in Tolstoy yazılarını, Çestov'un Nietzsche ve Tolstoy'unu ve Son İstasyon romanını ekliyorum Tolstoy okuma listeme.

Öyküler için Çehov'dan, mükemmel bir konuşurmacı olarak Hemingway'den öğrenecek çok şey var, keza yazınızda Orhan Kemal'den.

Balzac okumalarınız. "Büyük Balzac okumanız", "Büyük okuma tasarınız", "Okuma şöleniniz" Bu ve benzeri nitelemeleri seviyorum. "Büyük dil deneyimi" (Bilge Karasu için), Bir okurun büyüklüğü aslında bu. Balzac'a verdiğiniz önem göz yaşartıyor:

"35 yıl sonra, nice özlemden sonra kavuştuğum bu okuma benim için ayrıca özel bir deneyimdi. Urfa'dan 50 yaşıma"

Balzac *"yaşamımın eşlikçisi, hep eşlik edecek yaşam partneri", "Benim için yaşamboyu okumasıdır Balzac okumam."*

Topluca girişeceğim okumalar olacak Balzac okumaları da.

Proust okumalarınız, en çok kışkırdığım okumalarınızdan biri oldu, sizin için de ayrı bir yeri var bu okumanızın: *"Büyüleyici ve öğretici bir okuma. Yalnızca bunun için bile mutlu bir insan olduğumu söyleyebilirim"*

Ben de sizin için mutlu bir okur portresi çizdim kafamda. Salt okumanın, okuyarak yaşamının ve yaşama tutunmanın bir insanı mutlu etmeye yeteceği mutlu bir okur portresi.

İbsen Okumaları. İbsen, en son Nietzsche okumalarımındaki bir kısa anekdotta karşıma çıkmıştı, sonra bir Edward Munch resminde Nietzsche ile aynı kayıkta tekrar rastladım ona. Norveçli bir dost diyorsunuz İbsen için. *“İbsen’in beni sarsabileceğini az çok kestiriyordum. Benim için bir söylenceydi. İçimde büyüyüp duruyordu. İçimdeki boşluktan bir İbsen üreteli çok olmuştu.”* İbsen ve Bergman arasındaki yakınlığa da kısaca dokunup geçmişsiniz, keza Rilke okumanızda da yan yana gelmişlerdi Bergman’la Rilke. İbsen oyunlarından aktardığınız kısımları zevkle okudum. Kısa bir örneği ben de buraya alıyorum:

(Rosmersholm’dan) Rebecca: Ya bütün o yazılmamış yapıtlar?

Brendel: Yirmi beş yıldır, kilitli kasasının üzerinde oturan bir pinti gibi yaşadım... Sonra bir gün, içinden hazinemi almak için kasamı açtığımda baktım, içinde bir şey yok! Zamanın çarkları her şeyi toza dumana çevirmiş. Tek bir zerre bile kalmamış geride.

“İbsen hakkında daha yazabilirim. Çünkü bu kendimle bir hesaplaşma. Başka bir şey değil.”

Yaşamımın en önemli okumalarından biri dediğiniz **Faulkner okumalarınız.** “Ses ve Öfke, Ayı, Döşeğimde Ölürken, Sartoris, Aşk ve Ölüm.” Faulkner’in önemini sayenizde daha iyi kavramış oldum. Kimi yazarlar, yapıtlar var ki beni onlara yönelten salt sizin okur tutkunuz olacak. Faulkner de onlardan biri.

“Tragedya duygusu Faulkner yapıtının ince tinidir”

Ses ve Öfke: *“Okuduğum için yaşamımı daha anlamlı bulduğum, yıllardır okumayı düşlediğim kitap.”*

Toplu **Flaubert okumalarınızda,** Madam Bovary için bir okuma şöleni diyorsunuz. Kıslandıgım, kıslandırtan okumalardan biri oldu bu da benim için. Flaubert kitaplarını elime aldığımda Flaubert’e de e kitabınız üzerinden geniş geniş sokulacağım.

Lawrence Durrell’in Kara Defter’i için zor, yorucu bir okuma demişsiniz. *“Özkıyımdan başka seçenek yoktur gerçekten ama bu kitap tek seçeneğin zorluğu hakkında. Bu Roman ölümü paylaşmak, ölüm hakkında.”*

“Zincirlerimi kırmak, bir kez olsun özgürce yazabilmeyi denemek istiyorum” (kitaptan),

“Bütün bunların düşsel saçmalığı kafamı sürekli meşgul ediyor. Yoksa bu da utangaçlıktan kaynaklanan tiklerden biri mi yalnızca? Burada, kendi ruhumun topraklarında gizliden gizliye ilgilendiğim şey, yazınsal yaratıcılık mı yoksa?” (Kitaptan)

Britanya Sömürge İmparatorluğu adına gizli ajanlık yapmış, Balkanlarda, Akdeniz Bölgesinde, **Rimbaud**'dan bir elli yıl sonra Kıbrıs'ta bulunmuş Durrell. 20. yüzyıl Rimbaud'su denilebilir mi diye sormuşsunuz, *"Dibe inmek, belki Lawrence da onun gibiydi. Her pisliğe bulaşmak, sonuna kadar gitmek ve sorumsuz kalmak."* **Rimbaud**'yu gayet iyi bildiğiniz sonucunu çıkardım ben buradan. En son yaptığımız sohbet, Ayvalık'ta, Eskiz Kitabevinin sahibi Nihan Hanım, Rimbaud için alçağın biri demişti. Neden bilmem Rimbaud'ya alçak demesi hoşuma gitti, birinin benim için de aynı cümleyi kurmasını isterdim.

Bu kitaptan sonra Durrell'in peşini bırakmamış, İskenderiye Dörtlüsü'nden başlayarak toplu okumalara girişmişsiniz. Merak içinde olduğum bir kitap, Kara Defter.

Dünya yazını hakkında: *"Rabelias'ı en iyi bir Rus (Bahtin), Dostoyevski'yi bir Fransız (Gide), İbsen'i bir İrlandalı (Shaw), Joyce'u bir Avusturyalı (Broch), Hemigway, Faulkner, Dos Passos'u Amerika'dan önce Fransa Anlamıştır. Demek bir romanı anlamak için özgün dilini bilmek gerekmiyor. Ne Gide Rusça Ne Shaw Norveççe biliyordu."*

Jane Eyre'yi Neden Okumalı yazınız beni Jane Eyre okumaya ikna etti. **Bronte kızkardeşler** yazınızdan sonra bu üç kız kardeşe büyük bir merak ve ilgi duydum. En çok keyif aldığım yazılardan. Üçkızkardeşten adını az çok işittiğim Emily Bronte'nin **Uğultulu Tepeler**'i öncelikli okumam olacak.

Mr. Pickwick romanından başlayarak okumaya koyduğunuz **Dickens okumalarınızı** nasıl kıskanmam. Arkasına **Zola**'yı ekliyorum. Bazı kitaplar var ki sizin okur tutkunuzla birlikte artık çok daha çabuk, çok daha kolay çıkacaklar karşıma. Alice Harikalar Diyarında mesela, onlardan biri. (Tomris Uyar çevirisinden, not aldım hemencecik)

Ayrıca not aldığım kimi kitaplar da var okumalarınızdan:

Schopenhauer'in Teleskopu (Gerard Donovan),

Melville / Typee Polinezya Hayatına Bakış (Gauguin okumamdan sonra sıcağı sıcağına okusam mı yoksa Melville okumalarıma mı saklasam bilemedim).

Carl Honore'nin Yavaş kitabı, (aktardığınız uzun parçalarla ilgimi çekti, edinin okumayı istiyorum.)

Sadi'nin Gülistan'ı,

Xavier de Mastre'nin Odamda Seyahat'i.

Selçuk Demirel'in Keleydeskop'ta yer alan yazı – kitap ağırlıklı çizimlerini merak ettim.

Cuma Boynukara, Kevin Carter'ın meşhur fotoğrafını nasıl oyunlaştırmış Yoksun kitabında, alır okur muyum bilmem ama bir kenara not düşüyorum.

Önerdiğiniz kimi referans kitapları, Türkçe konusunda Doğan Aksan kitaplarını; Postmodernizm üzerine Madan Sarun / Post Yapısalcılık ve Postmodernizm kitabını ve David Harvey / Postmodernliğin Durumu, Alex Calcinos / Postmodernizme Hayır.

Coledridge'in Yaşlı Gemici'sini (Şavkar Altinel çevirisinden),

Keiji Nakazawa'nın çizgiroman serisi Yalınayak Gen

Botton okumalarınız: daha sonra giderek popülizme yöneldiğini söylediğiniz kitapları not almadım ama şunlar girdi listeme: Romantik Hareket, Seyahat Sanatı, Öp ve Anlat, Felsefenin Tesellisi

Çok önemseydiğim **bilim okumalarınız** var bir de:

İşte İnsan: Saldırganlığın Doğası Üzerine / Konrad Lorenz

Hz. Süleyman'ın Yüzüğü / Konrad Lorenz

Hemen Her Şeyin Kısa Tarihi / Bill Bryson

Başlangıçta Hidrojen Vardı / Hoimar Von Ditfurth

Bilinç Gökten Düşmedi / Hoimar Von Ditfurth

(Ditfurt'u ve sürekli kaynak gösterdiği Konrad Lorenz'i sürekli okumalı ve okutmalıyım, diye yazmışsınız.)

Evrin / Douglas F. Futuyma

Bilim okumalarıma bir geri dönüş için iyi referanslar olacak bu kitaplar. Bilim bana hep iyi gelmiştir. Söylediklerinizi de çok önemli buluyorum:

"Bu bilimsel çatı, çatma olmadan eylemlerimizi, sanatlarımızı yeterince anlamlandıramayız."

Ne yazık ki sırf bu sebepten pek çok insanın salaklığına ve salaklığın başyapıtlarına maruz kalıyoruz.

Yaşamınızın en önemli okumalarından saydığınız Varlık ve Zaman. (Aziz Yardımlı çevirisinden okunmasını salık vermişsiniz. Değindiğiniz önemli bir konu da var ki, Türkçe'nin felsefe dili oluşturması üzerine Nermi Uygur'dan sonra Aziz Yardımlı'yı işaret ediyorsunuz.)

Safranski'nin Heidegger kitabını, Jose Pablo Feinmann'ın Heidegger'in Gölgesi'ni, Patricia Altenberd'in Heidegger Üzerine'sini, Michael İnwood'un Heidegger kitabını, Heidegger okumalarım için not aldım.

Joan Jara'nın Victor Jara kitabı okumanızda 1973 yılına ait özel bir anınız saklı. Bu kitabın özenle notunu düştüm; Victor Jara'yı bilmemek, haberi olmamak suç sayılmalı demişsiniz, ismini, yüreğimin bir köşesine yazdım.

David Damrosch / Dünya Edebiyatı Nasıl Okunmalı?

Pascale Casanova / Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti

Siegfried Lenz / Almanca Dersi

Lucretius'un Evrenin Yapısı'nın Bulunuş Öyküsü / Stephen Grenblatt, Lucretius / ve Evrenin Yapısı (Tomris-Turgut Uyar çevirisinden okunacak)

Daniel Pennac'ın Roman Gibi'si,

Jean Amery'nin Suçun Ve Kefaretin Ötesinde kitabını, Primo Levi'nin kitaplarını, Adorno'nun Negatif Diyalektiği'ni, Arendt'in Kötülüğün Sıradanlığı'nı arka arkaya sıraladım.

Michael Cunnigham'ın Gece İnerken'i, (ki ben Saatler'ini seneler önce okudum, duygu yüklü bir roman'dı. Etkilendiğimi hatırlıyorum. Unuttuğum Cunnigham'ı sırası geldikçe okuyacak, Gece İnerken'le başlayacağım.)

Lisede okuyan kızkardeşim için de bir kitap notu: Sayı Şeytanı (Can Yayınları)

Eagleton, kendinize en yakın saydığınız düşünürlerden, birkaç kitabı: Edebiyat Kuramı, Şiir Nasıl Yazılır, İngiliz Romanı.

Bachmann'ın Malina'sı, merak içinde olduğum kitaplardan biri. Sizi etkilemiş, sarsmış belli ki. Onu Bernhard okumalarımın ardına sakladım.

Kalan kitapları niye not aldım gerçekten hatırlamıyorum: Georgi Gospodinov / Doğal Roman, Giovanni Papini / Gog, Dieter Forte / Sırtımdaki Ev, Carmen Laforet / Hiç, Stephane Hessel / Öfkelenin

Unutmadan, hakkında hiç yazmadığınız ama birkaç yerde ismine rastladığım ve sizin için önemli ve benim için gizemli kalan bir kitap var: Alain Fournier'in Adsız Köşk'ü.

Yourcenar, Auster, Murakami, Zadie Smith, Jonathan Franzen, David Foster Wallece ve buraya yazmadığım nice yazar ve kitap hem okuma notlarımda hem de belleğimin bir köşesinde, güvendeler. Pek çok yazarla ilk tanışıklığımı size borçluyum. Atladığım, boşladığım, boş verdiğim isimler oldu. Marksizm okumalarınıza mesela, ilgisiz kaldım; sonra, **Japon yazını** okumalarınız. **Mişima** okur muyum? Tanizaki, Akugatawa, **Kavabata** okur muyum? Dağın Sesi ile başlar mıyım bir gün okumaya? Siz yazıya soyunan biri hiç değilse aslından ve iyi çevirilerle Kavabata okumalı demişsiniz. Ama bütün bu isimler ve yapıtlar da iyi edebiyat yani, iyi okurunu, zaten bir şekilde gelip bulacaktır.

Eş zamanlı okumalar yapıyor, aynı kitabın farklı yayınevleriyle basılmış örneklerini alıyor, karşılaştırmalı çeviriler okuyorsunuz. Elinizden geldiğince bir yazarı ilk

kitabından başlayarak gelişim çizgisi içinde takip etmeyi tercih ediyorsunuz. Yazım yanlışları, baskı hataları, kötü çeviriler için yayınevleriyle iletişim kuruyor, şükran, şikayet ya da taleplerinizi gecikmeden iletiyorsunuz.

Bunlar örnek alınacak okur davranışları.

Sık sık anı, günce, mektup gibi türlere ısınamadım diye yakınıyorsunuz. *“Anlatılarına ya da kendisine hayran olduğum nice insanların kişisel yazılarına katlanamadım.”* Ben de tam tersi, kendime katlanmak için bu yazarların kişisel metinlerine yöneldim. Ama verecek cevabınız var: *“Bu Aristocu usamlamanın tuzağına elimden geldiğince düşmemeye çalışıyorum.”* *“Okudum ama yazarın yaratıcı süreçlerine ilişkin anlama çabasıyla sınırlı tutarak.”* Siz “yazıdan estetik bir niyet ummaktan” söz ediyorum diyorsunuz ki buna diyecek bir sözüm yok.

Elinize aldığınız bir yapıta yapı, biçem, dil, kurgu, anlatı teknikleri yönünden bakıyor, izlekleri saptıyor, arkasındaki yazarın mantığı ve amacını ortaya çıkarıyor, karakterleri, anlatı kurgusunu, olay örgüsünü ilmek ilmek çözümlüyorsunuz. *“Bir anlatı en az içeriğe borçludur.”*

TÜRKÇE:

Sık sık kullandığınız kimi deyim ve sözcükler var: ıra, öke, bireşim, ekin, uydumculuk, tasar, aşil topuğu, gizilgüç, keçiboynuzu yemek, tümlemek ... Postmodernizm için Çağcılar, heykel için yonut, ütopya için yokülke, aristokrasi için beysoyluluk, narsist için özsevici, intihar için özkıyım ... gibi kelimeleri kullanıyorsunuz. Amerikanofil deyimini de sizden duyuyorum. Sema Kaygusuz'un Melankoli'ye önerdiği Karaduygun karşılığı benim de hoşuma gitti.

Bir de ara sıra *“bir bilgisunar araştırması yaptım”* deyişiniz var ki işte ben bunu söyleyemem, internete bilgisunar diyemem Sevgili Zeki Bey. Yufff olsun bana.

KİTAPLAR

Bütün bu kitaplar ve yazarlar bir tarafa, bana şu halimle sadece Thomas Bernhard okuyabilirmişim gibi geliyor. Kitaplığımda onun üzerinde kitabı var Bernhard'ın, ne var ki Bernhard okumayı boşladığımdan beri bir o kadar kitabı daha çevrildi Türkçe'ye. Kendimi yine onun öfkesi, acımasız, alaycı, sivri diliyle yatıştırabilirim. Sizin Bernhard hakkındaki bazı düşüncelerinizi buraya alıyorum:

“Bir insan olarak her şeyine karşı çıkacağım Bernhard benim için gerçek bir insan oluşunu neye borçlu?” *“O bizim onurumuzdur.”* *“Okurluğumun en büyük etkilerini Bernhard okumamdan aldım desem abartmış olmam.”*

Okuduğunuz tüm kitaplardan büyük bir kitaplık kurmuş olmalısınız. Kimi kitaplarınız var ki bir ömür sizinle olmuş. İçlerinde hiç okumadan yıllarca beklettikleriniz de var. Ben okuduğum kitapların çok azına sahip oldum, genellikle kütüphanelerden çaldığım, ödünç aldığım kitaplarla ödünç alınmış ilişkiler kurabildim ancak, sahip olduğum kitapların da başını sokacak bir çatıyı zor buldum. Kendime ait bir kitaplığa

sahip olsaydım, şu yaşıma değin en azından nasıl bir deli olduğum daha iyi anlaşılmiş olurdu.

Sizin yazarak okuduğunuz ya da okuyarak yazdığınız gibi okumak gerek Sevgili Zeze, bir liste tutmalı ya da en azından bir cümle dahi olsa kurmalı okuduklarımız üzerine. Benim geçmişimin de büyük çoğunluğu yok neredeyse. Belleğimin kalan yarısı da hiç yaşanmamış anı-düşlerle dolu. Pessoa'ya selam olsun. (Yeri gelmişken ekleyeyim: 2012 yılından itibaren Pessoa ismini görmeye başladım yazılarınızda. Pessoa'ya mektubunuzu ve Pessoa notlarınızı dikkatle okudum.)

Baştan Başlamalıyım

Yaklaşık üç haftadır Ayvalık'tayım. Ne yanı başımdaki şu ağaççık gibi toprağa kök salmaya, ne de göğe doğru dallanıp budaklanmaya niyetim var. Ne çiçek açmak ne de kuşlarla arkadaşlık etmek istiyorum. Hapsoldüğüm bu manzaralarla dertleşiyorum, (manzaralar insanı özgürleştirir mi?) sanki her geçen gün daha da buraya ait kılıyorlar beni. Altını çizdiğim bir cümlenizi hatırladım: *"Bugüne dek şairlerin hiçbir sorusu yanıtlanmamıştır."*

İnsanın kendi kitapları, insanın kendi manzaraları diyordu Nietzsche. Yanımda manzaraya karşı okuduğum iki de kitap var: Çimen Yaprakları'nın yeni bir baskısı ve 20 yaşında ölen İspanyol yazar Felix Francisco Casanova'ya ait Vorace'nin Yeteneği isimli bir roman. Genç Felix'in şu sözleri beni bu kitabı okumaya itti:

"Zayıflıklarımı bilen herkesi ve her şeyi, geçmişin tüm izlerini yok etmeliyim. Ayın altında, sükunet içinde denize girmeliyim. Hayatımın kusurlarını bilen kişilerle dolu aşamalarını, geçmişteki insani sakarlıklarımın tanıklarını silmeliyim. Baştan başlamalıyım."

Bu genç yeteneğin erken ölümüyle hüznümlendim, kitabını okumak, ona bir şekilde borcumu ödemek istedim. Ona Felix diye hitap edeceğim, yirmi yaşında çünkü. Nasıl bir kitap, nasıl bir çeviri var karşımda bilmiyorum tabii, 17 yaşındayken, 44 gün içinde yazdığı söyleniyor. Ama onu nasıl da kıskanıyorum. 20 yaşında, 25'inde, 28'inde kitaplar yazanlara nasıl da imreniyorum, şaşırıyorum. *"17 - 20 yaşın birikimi ne olabilir ki, ama Rimbaud, Dağlarca, Rilke, sayısız örnek beni yalanlıyor."* diye yazmışsınız. *"Sontag'ın güncelerindeki 15 - 20 yaş bilgeliklerine katlanamadım"* diyor, Durrel'in Kara Defter'i 24 yaşında yazmış olmasına şaşırıyorsunuz. Pessoa'ya da takılıp kalıyorsunuz Felsefi Denemeleri'ni okurken, bu yaşta dur hele, bu ne ivenesslik! Çehov yirmili yaşlarında başlıyor öykülerine, Tolstoy için tek açıklama *"daha yirmi yaşından başlayarak bütün bunları hem bilinçsiz hem de bilinçle yaptığı olabilir."* Erken gelişen bir yetenekten söz edilebilir belki. Belki de azıcık kıskançlıktır içimizdeki.

Size teşekkür ediyorum Sevgili Zeki Z. Kırmızı, en son yaptığım Nietzsche, Rimbaud, Camus okumalarım kadar anlamlı, öğretici bir okumaydı bir okuru okumak.

SONRADAN EKLEME

Sevgili Zeze, okumalarınız yorucu, ama bir o kadar da kıymetli bir süreçti. Rimbaud'nun yazmayı bıraktığı bilinir, ama okumayı bıraktığı dile getirilmez pek. Charleville'de bir kafede arkadaşlarıyla otururken kitaplar hakkında neler söylediğini hatırlıyor musunuz?

"Kitaplar, özellikle de böyle kitaplar almak tam bir aptallık der alaycı bir şekilde arkadaşlarına, her kitabın yerine geçmesi gereken bir kütle var omuzlarının üzerinde. Kitapların işe yaradığı tek durum, rafta durmaları ve eskimiş duvardaki dökülmüş sıvaları gizlemeleri."

Okumanın reddi de yazı kadar kesin ve kökten bir kopuş olarak aynı anda yaşanmış, edebiyatı tümünden reddetmiştir Rimbaud. Hocası İzambard'ın kütüphanesinde geçirdiği öğleden sonraları da Londra'da, British Library'deki uzun saatler de geride kalmıştır. Ne mektuplarında ne de ona dair anılarda okuduğuna dair bir bilgi var. Harrar'daki gezgin tüccar'ın eve mektuplarında istediği inşaat, mühendislik ve ticaret üzerine kitaplar Baudelaire'lerin, Michelet'lerin, Banville'lerin, Latin ve Yunan klasiklerinin yerini almıştır.

Rimbaud yazım da benim için bir manifesto sayılırdı. Bu özdeşim sürecinin mantığından kendi yaşamım için doğru bir karar yontmaya çalışıyordum. Şimdi soruyorum kendime Rimbaud'dan bana ne kaldı diye... Edebiyata ve kitaplara tutkuyla bağlanmış, okuma eylemine yaşamı boyunca sadık kalmış bir okurdan ve iki derin, büyük okumam Nietzsche'den ve Camus'nun Grek ışığıyla aydınlanan mutlu yazından, kırlarda çırılçıplak dolaşıp Whitman şiirleri okuduğum sıcak günlerden, geçen yazdan bana ne kaldı? *Yaşam ustası olmak mı yazı ustası olmak mı* diye soruyorsunuz Samim Kocagöz okumalarınızda. Bir mutluluk vizyonu olmaksızın, mutluluk olmaksızın yaşamak da yazmak da düşünülemez. Mutlu rolü yapmak da çokça prova ve tecrübe gerektirir. Sözün kısası, insan mutlu olmak zorundadır, mutlu olmaya mecburdur. Camus'nun Mutlu Ölüm romanındaki o zengin diyalogda, Zagreus'un Mersault'ya verdiği

öğüt hala aklımda: "*Trajiği mutluluğa yeğlemeyin, bunu iyi düşünün Mersault, sizin arı bir yüreğiniz var, bunu iyi düşünün.*"

Bir yeni başlangıcı, bir yeniden doğum'u düşünüyorum ne zamandır. Uçurumun kenarına kadar gelmişken, incipit vita nova! O güzelim Hesse öyküsündeki gibi.